

Rugalmasságtan

IV. előadás
készítette: Dr. Lengyel Ákos József

2020. április 25.

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

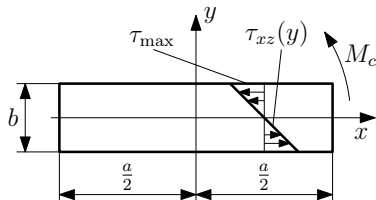
Vékony téglalap keresztmetszet csavarása

Akkor tekintünk egy téglalap keresztmetszetet vékonyknak, ha $b \ll a$. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az $\frac{a}{b}$ hányados értéke 5, vagy ettől nagyobb érték, ekkor már érvényesnek tekinthetjük a következőkben leírtakat. Feltételezzük, hogy a keresztmetszetben csak τ_{xz} feszültség ébred, mely lineáris eloszlású. Természetesen elvileg ébred τ_{yz} feszültség is a keresztmetszetben, de ennek mértéke a fent felírt $\frac{a}{b}$ hányados esetén elhanyagolható mértékű a τ_{xz} -hez képest. Így az ehhez kapcsolódó Prandtl-féle feszültségfüggvény feltételezett alakja a következő:

$$U \approx \left(\frac{b}{2}\right)^2 - y^2$$

Ez a függvény kielégíti a feszültségfüggvénnyel kapcsolatos egyik feltételi egyenletet, azaz

$$\Delta U = -2 \quad \vec{r} \in A$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

A másik feltételt – hogy a feszültségfüggvény legyen zérus a peremen – azonban csak részben elégíti ki ez a függvény:

$$U = 0 \quad |y| = \frac{b}{2}$$

$$U \neq 0 \quad |x| = \frac{a}{2}$$

Ez utóbbi feltétel a τ_{yz} feszültség miatt lenne fontos, de mivel ezt elhanyagoljuk, a további eredményekre így nincs befolyása ennek a nem teljesülő feltételnek. Írjuk fel az ébredő feszültséget a feszültségfüggvény segítségével

$$\tau_{xz} = G\vartheta \frac{\partial U}{\partial y} = -2G\vartheta y = -\frac{M_c}{I_c}(2y)$$

A keresztmetszet csavarási merevsége

$$I_c = 2 \int_A U dA = 2 \int_{x=-\frac{a}{2}}^{\frac{a}{2}} \int_{y=-\frac{b}{2}}^{\frac{b}{2}} \left(\frac{b^2}{4} - y^2 \right) dx dy = 2 \int_{-\frac{b}{2}}^{\frac{b}{2}} \left[\frac{b^2}{4}x - y^2x \right]_{-\frac{a}{2}}^{\frac{a}{2}} dy =$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

$$= 2 \int_{-\frac{b}{2}}^{\frac{b}{2}} \left[\frac{ab^2}{4} - ay^2 \right] dy = 2 \left[\frac{ab^2}{4} y - a \frac{y^3}{3} \right]_{-\frac{b}{2}}^{\frac{b}{2}} = 2 \left[\frac{ab^3}{4} - \frac{ab^3}{12} \right] = \frac{ab^3}{3}$$

Ez alapján pedig a maximális nyírófeszültség

$$\tau_{\max} = |\tau_{xz}(y = b/2)| = 2 \frac{M_c}{I_c} y_{\max} = 2 \frac{3M_c}{ab^3} \frac{b}{2} = \frac{3M_c}{ab^2} = \frac{M_c}{I_c} b$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

Nyitott vékonyfalú szelvény csavarása

Először vizsgáljunk

meg egy olyan keresztmetszetet, mely több vékony téglalapról is összeállítható, ez látható az ábrán.

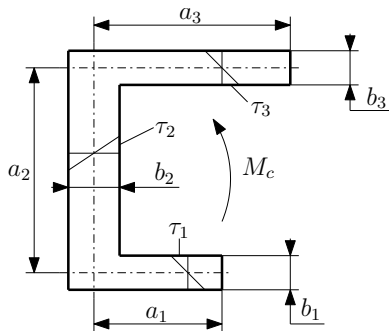
Felhasználva az előzőekben levezetett eredményeket, könnyen fel tudjuk írni ennek a keresztmetszetnek a csavarási merevségét és a szelvény különböző részeiben ébredő nyírófeszültségeket.

A lényeg, hogy a keresztmetszetet felbontjuk téglalapokra, melyek a mérete a középvonalának a hosszával egyezik meg. Tehát a csavarási merevség

$$I_c = \sum_{i=1}^3 \frac{a_i b_i^3}{3}$$

A nyírófeszültségek pedig

$$\tau_i = \frac{M_c}{I_c} b_i, \quad i = 1 \dots 3$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

Általános vékonyfalú nyitott keresztmetszet

Általános esetben a szelvény több síkidomból állítható össze, melyek középvonala nem feltétlenül kell, hogy egyenes legyen, illetve a falvastagság is változhat a szelvény hossza mentén, ahogy az az ábrán is látható. Ez alapján általánosíthatóak az előzőekben téglalpra levezetett összefüggések. Ehhez szükségünk van a szelvény középvonalának hosszára

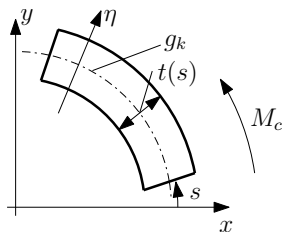
$$l = \int_{g_k} ds \gg \max |t(s)|$$

Ez alapján
a csavarási merevség általánosan nyitott szelvényre

$$I_c = \frac{\int_{g_k} t^3(s) ds}{3}$$

A nyírófeszültség pedig

$$\tau_{sz} = \frac{M_c}{I_c} 2\eta \quad \Rightarrow \quad \tau_{\max} = \frac{M_c}{I_c} t_{\max}$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

Vékonyfalú zárt szelvények csavarása (Bredt-elmélet)

Vékonyfalú zárt szelvények

csavarásánál a Bredt-elméletet alkalmazzuk.

Az elmélet alapfeltevése, hogy a vékony fal miatt a külső és belső oldalon ébredő nyírófeszültség értékei közötti különbség elhanyagolható, vagyis feltevés, hogy a τ_{sz} nyírófeszültség a t falvastagság mentén állandónak vehető.

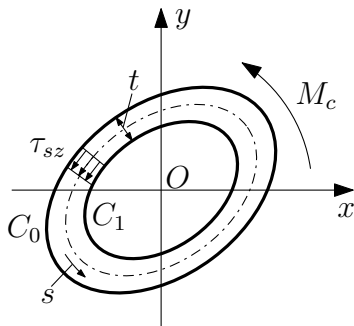
A Bredt elmélet levezetéseitől és az elméleti háttértől eltekintünk, csak megadjuk a csavarási merevség és a nyírófeszültség számítására szolgáló összefüggéseket:

$$\tau_{sz} = \frac{M_c}{2A_k t}$$

ahol A_k a keresztmetszetben a középvonalak által határolt terület,

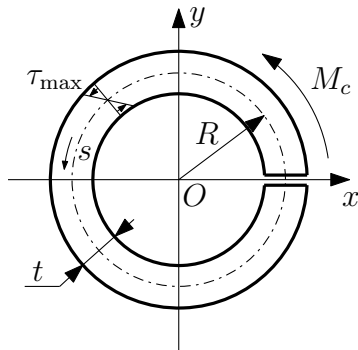
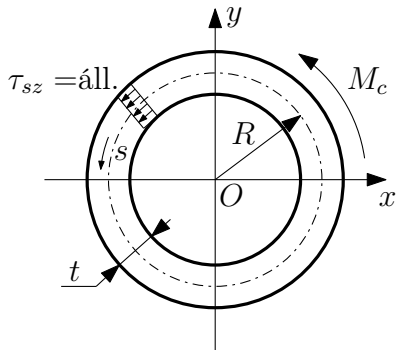
$$I_c = \frac{4A_k^2}{\oint_c \frac{ds}{t}}$$

itt c a zárt középvonalat jelöli. Ezeket a képleteket szokás Bredt-képleteknek is nevezni.

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.1. Példa: Adottak az alábbi ábrán látható vékonyfalú nyitott és zárt, kör középvonalú szelvények, melyek csavaró igénybevételnek vannak kitéve. Határozzuk meg mindkét esetben a csavarási merevséget és a nyírófeszültség maximális értékét a falvastagság (t) és a sugár (R) függvényében, majd vessük össze a kapott eredményeket, ha $t = \text{áll.}$ Melyik keresztmetszet csavarási merevsége nagyobb, és melyikben ébred nagyobb feszültség?

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.1. Példa folytatása: Először tekintsük a nyitott keresztmetszetet. Ehhez a nyitott szelvényeknél alkalmazott elméletet fogjuk használni. A csavarási merevség a következő:

$$I_c^{ny} = \frac{\int g_k t^3 ds}{3} = \frac{t^3 \int ds}{3} = \frac{2R\pi t^3}{3}$$

Ez alapján pedig a nyírófeszültség maximális értéke:

$$\tau_{\max}^{ny} = \frac{M_c}{I_c^{ny}} t_{\max} = \frac{3M_c}{2R\pi t^3} t = \frac{3}{2} \frac{M_c}{R\pi t^2}$$

A zárt szelvényhez pedig a Bredt-képleteket fogjuk alkalmazni:

$$I_c^z = \frac{4A_k^2}{\oint_c \frac{ds}{t}} = \frac{4R^4 \pi^2}{\frac{1}{t} \oint_c ds} = \frac{4R^4 \pi^2 t}{2R\pi} = 2R^3 \pi t$$

$$\tau_{sz}^z = \frac{M_c}{2A_k t} = \frac{M_c}{2R^2 \pi t}$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.1. Példa folytatása: Vessük össze a csavarási merevségeket, képezzük a zárt és a nyitott esetre vonatkozó merevségek hányadosát:

$$\frac{I_c^z}{I_c^{ny}} = \frac{2R^3 \pi t}{\frac{2R\pi t^3}{3}} = \frac{3R^2}{t^2} > 1$$

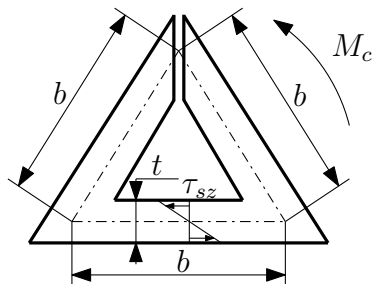
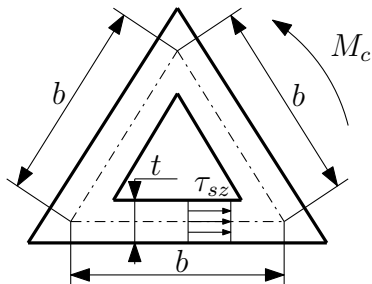
vagyis a zárt keresztmetszet csavarási merevsége a nagyobb. Most vizsgáljuk meg a hányadost a nyírófeszültségek esetében feltéve, hogy ugyanakkora csavarónyomaték működik mindkét keresztmetszeten:

$$\frac{\tau_{sz}^z}{\tau_{max}^{ny}} = \frac{\frac{M_c}{2R^2 \pi t}}{\frac{3}{2} \frac{M_c}{R\pi t^2}} = \frac{M_c}{2R^2 \pi t} \frac{2}{3} \frac{R\pi t^2}{M_c} = \frac{1}{3} \frac{t}{R} < 1$$

tehát ugyanannak a csavarónyomatéknak a hatására a nyitott keresztmetszetben ébred nagyobb nyírófeszültség. Ezekre az eredményekre számítottunk.

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.2. Példa: Adott az ábrán látható nyitott és zárt vékonyfalú, egyenlő oldalú háromszög keresztmetszet. Határozzuk meg a két keresztmetszet csavarási merevségét és az azokban ébredő maximális nyírófeszültséget. Vessük össze a kapott eredményeket. Melyik keresztmetszet csavarási merevsége és maximális nyírófeszültsége nagyobb?

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.2. Példa folytatása: Határozzuk meg a nyitott keresztmetszet csavarási merevségét:

$$I_c^{ny} = \frac{\int t^3 ds}{3} = \frac{3t^3 b}{3} = t^3 b$$

A nyitott keresztmetszetben ébredő nyírófeszültség maximuma:

$$\tau_{\max}^{ny} = \frac{M_c}{I_c^{ny}} t_{\max} = \frac{M_c}{t^3 b} t = \frac{M_c}{t^2 b}$$

Most vizsgáljuk meg a zárt keresztmetszetet:

$$I_c^z = \frac{4A_k^2}{\oint \frac{ds}{t}} = \frac{4 \left(\frac{1}{2} \frac{\sqrt{3}}{2} b^2 \right)^2}{\frac{3b}{t}} = \frac{b^3 t}{4}$$

$$\tau_{sz}^z = \frac{M_c}{2A_k t} = \frac{M_c}{\frac{\sqrt{3}}{2} b^2 t} = \frac{2M_c}{\sqrt{3} b^2 t}$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.2. Példa folytatása: Most pedig az előző példához hasonlóan vessük össze az eredményeket:

$$\frac{I_c^z}{I_c^{ny}} = \frac{\frac{b^3 t}{4}}{t^3 b} = \frac{b^2}{4t^2} = \left(\frac{b}{2t}\right)^2 > 1$$

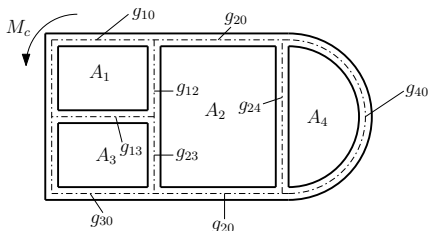
$$\frac{\tau_{sz}^z}{\tau_{max}^{ny}} = \frac{\frac{2M_c}{\sqrt{3}b^2 t}}{\frac{M_c}{t^2 b}} = \frac{2M_c}{\sqrt{3}b^2 t} \frac{t^2 b}{M_c} = \frac{2t}{\sqrt{3}b} < 1$$

Tehát ugyanazt a következtetést tudjuk levonni, mint a körgyűrűre, itt is a zárt keresztmetszet csavarási merevsége nagyobb, tehát abban ébred kisebb maximális nyírófeszültség ugyanannak a csavarónyomatéknak a hatására.

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

Többmezős vékonyfalú zárt szelvények csavarása:

Tekintsük az alábbi ábrán látható, több üreggel is rendelkező vékonyfalú zárt szelvényt. Ahogy a korábbiakban, most is a keresztmetszet középvonalát fogjuk felhasználni a számításhoz. A keresztmetszet középvonalai vagy a peremen találhatóak, vagy két szomszédos üreget választanak el egymástól, ennek megfelelően fogjuk őket eljelölni. A külső peremen körbefutó középgörbét is több részre osztjuk fel, annak megfelelően, hogy melyik üreget határolják. Így ezeknek a görbéknek a két indexe utal arra, hogy külső görbék (0 index), illetve hogy melyik üreget határolják (például a g_{10} külső peremgörbe, mely az 1-es üreget határolja). Azon középgörbék, melyek indexében két zérustól különböző szám szerepel, két üreget választanak el egymástól (például g_{12} az 1-es és 2-es üreg között található). A továbbiakban még egy jelölést fogunk használni a középgörbékre, mégpedig ha egyetlen indexe van a középgörbének, akkor az az ahhoz a számhoz tartozó üreget teljesen körbezáró középgörbét jelenti (például a g_1 -es görbe az egyes üreget teljesen körbezáró középvonalak összessége). Tehát ha az egyes üreget kiválasztjuk, akkor az azt körülvevő görbe a következőképp is előállítható:

$$g_1 = g_{10} + g_{13} + g_{12}$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

Eltekintünk a részletes elméleti leírástól. A feladat ebben az esetben is meghatározni a keresztmetszet csavarási merevségét és a szelvény különböző részeiben ébredő nyírófeszültségeket. Az elméleti háttér ebben az esetben is a Prandtl-féle feszültségfüggvényre épül, melynek további feltételeket kell kielégítenie üreges keresztmetszet esetén, illetve a Bredt-elméletet is alkalmazni kell. Ezek alapján a feszültségfüggvénynek a belső peremek mentén is konstansnak kell lennie, ám ebben az esetben ez már nem zérus értékű. Minden üreg esetében különböző konstans értékeket vehet fel a feszültségfüggvény, ezeket rendre $C_1, C_2 \dots C_n$ jelöli, ahol n az üregek száma. Itt is érvényes, hogy $C_0 = 0$ a külső peremen. A feladat első lépése, hogy ezeket az ismeretlen konstansokat meg kell határozni. Erre a következő általános egyenlet vezethető le:

$$C_i \oint_{g_i} \frac{ds}{t} - \sum_{i \neq j} C_j \int_{g_{ij}} \frac{ds}{t} = 2A_i$$

Itt A_i az i -edik üreget körülvevő középvonalak által alkotott síkidom területe, és $i = 1 \dots n$. Vagyis kapunk összesen n db egyenletet n db ismeretlen konstansra. Miután ezek a konstansok előálltak, következő lépés meghatározni a teljes keresztmetszet csavarási merevségét:

$$I_c = 2 \sum_{i=1}^n C_i A_i$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

A csavarási merevség ismeretében pedig meghatározhatóak a nyírófeszültségek, melyek a Bredt-elmélet értelmében a falvastagság mentén állandó értékűek. A perem mentén ébredő nyírófeszültségek:

$$\tau_i = \tau_{i0} = \frac{M_c C_i}{I_c t_{i0}}$$

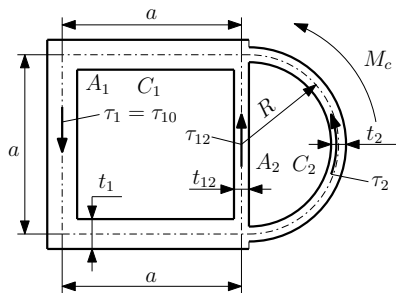
illetve a belső határoló szelvényrészekben ébredő feszültségek:

$$\tau_{ij} = \frac{M_c C_i - C_j}{I_c t_{ij}}$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.3. Példa: Adott az alábbi ábrán látható többmezős vékonyfalú zárt szelvény, melyet csavarásnak teszünk ki. A keresztmetszet anyaga alumínium, melyre $G = 26 \text{ GPa}$, és a keresztmetszetben megengedett legnagyobb nyírófeszültség $\tau_{meg} = 40 \text{ MPa}$. Határozza meg az I_C csavarási merevség értékét, a rudat terhelő $M_C^{\max}$ csavarónyomaték maximális értékét és ennél a csavarónyomatéknál fellépő ϑ fajlagos szögelfordulást! A keresztmetszet méretei: $a = 60 \text{ mm}$, $R = 30 \text{ mm}$, $t_1 = 4,5 \text{ mm}$, $t_2 = 3 \text{ mm}$, $t_{12} = 1,5 \text{ mm}$.

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.3. Példa folytatása: Tehát az első lépés, hogy meghatározzuk az ismeretlen C_i konstansokat, ahol i az üregek számát jelöli. Mivel két üreg van a keresztmetszetben, így két konstans kell meghatározni. Az általános egyenlet:

$$C_i \oint_{g_i} \frac{ds}{t} - \sum_{i \neq j} C_j \int_{g_{ij}} \frac{ds}{t} = 2A_i$$

Ebből erre a konkrét példára két egyenlet nyerhető, melyek a következők:

$$i = 1 \quad \Rightarrow \quad C_1 \oint_{g_1} \frac{ds}{t} - C_2 \int_{g_{12}} \frac{ds}{t} = 2A_1$$

$$i = 2 \quad \Rightarrow \quad C_2 \oint_{g_2} \frac{ds}{t} - C_1 \int_{g_{12}} \frac{ds}{t} = 2A_2$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.3. Példa folytatása: Ezekben az egyenletekben az A_i a középvonalak által közrezárt területeket jelöli, ezek:

$$A_1 = a^2 = 60^2 \text{ mm}^2 = 3600 \text{ mm}^2, \quad A_2 = \frac{R^2 \pi}{2} = \frac{30^2 \pi}{2} \text{ mm}^2 = 450\pi \text{ mm}^2 \approx 1413,72 \text{ mm}^2$$

Az integrálok pedig:

$$\int_{g_{12}} \frac{ds}{t_{12}} = \frac{1}{t_{12}} \int_{g_{12}} ds = \frac{a}{t_{12}} = \frac{60 \text{ mm}}{1,5 \text{ mm}} = 40$$

$$\oint \frac{ds}{t} = \int_{g_{10}} \frac{ds}{t_1} + \int_{g_{12}} \frac{ds}{t_2} = \frac{3a}{t_1} + \frac{a}{t_{12}} = \frac{180 \text{ mm}}{4,5 \text{ mm}} + 40 = 80$$

$$\oint \frac{ds}{t} = \int_{g_{20}} \frac{ds}{t_2} + \int_{g_{12}} \frac{ds}{t_2} = \frac{R\pi}{t_2} + \frac{a}{t_{12}} = \frac{30\pi \text{ mm}}{3 \text{ mm}} + 40 \approx 71,42$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.3. Példa folytatása: Ezeket az értékeket visszaírjuk a két egyenletbe, így:

$$80C_1 - 40C_2 = 7200 \text{ mm}^2$$

$$71,42C_2 - 40C_1 = 2827,44 \text{ mm}^2$$

Ezek alapján a két konstans:

$$C_1 = 152,499 \text{ mm}^2, \quad C_2 = 124,99 \text{ mm}^2$$

Ezen konstansok ismeretében meg tudjuk határozni a keresztmetszet csavarási merevségét:

$$I_c = 2 \sum_{i=1}^2 A_i C_i = 2 (3600 \cdot 152,499 + 1413,72 \cdot 124,99) \text{ mm}^4 = 1,451 \cdot 10^6 \text{ mm}^4$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.3. Példa folytatása: Ismerve a csavarási merevséget, fel tudjuk írni a csavarónyomaték függvényében a nyírófeszültségeket is:

$$\tau_1 = \frac{M_c}{I_c} \frac{C_1}{t_1} = \frac{M_c}{1,451 \cdot 10^6 \text{ mm}^4} \frac{152,499 \text{ mm}^2}{4,5 \text{ mm}} = 2,335 \cdot 10^{-5} M_c$$

$$\tau_2 = \frac{M_c}{I_c} \frac{C_2}{t_2} = \frac{M_c}{1,451 \cdot 10^6 \text{ mm}^4} \frac{124,99 \text{ mm}^2}{3 \text{ mm}} = 2,871 \cdot 10^{-5} M_c$$

$$\tau_{12} = \frac{M_c}{I_c} \frac{C_1 - C_2}{t_{12}} = \frac{M_c}{1,451 \cdot 10^6 \text{ mm}^4} \frac{(152,499 - 124,99) \text{ mm}^2}{1,5 \text{ mm}} = 1,264 \cdot 10^{-5} M_c$$

A három feszültségben M_c értéke ugyanaz, hiszen ugyanannak a nyomatéknek van kitéve a teljes keresztmetszet, így az együtthatókból egyértelműen látszik, hogy a τ_2 -es feszültség lesz a legnagyobb, vagyis a megengedhető legnagyobb nyomaték értékét ebből nyerhetjük:

$$\tau_{\max} = \tau_2 = 2,871 \cdot 10^{-5} M_c^{\max} = 40 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2} \quad \Rightarrow \quad M_c^{\max} = 1,393 \cdot 10^6 \text{ Nmm}$$

3.4. Vékonyfalú nyitott és zárt szelvények csavarása

3.4.3. Példa folytatása: Ismerve a nyomatékot meghatározható a többi feszültség értéke is konkrétan:

$$\tau_1 = 2,335 \cdot 10^{-5} M_c^{\max} = 32,53 \text{ MPa}$$

$$\tau_{12} = 1,264 \cdot 10^{-5} M_c^{\max} = 17,61 \text{ MPa}$$

Minden eddig ismertett csavarási feladat esetén érvényes, hogy a csavarónyomaték a következő összefüggés alapján is számítható (így most is):

$$M_c = G\vartheta I_c$$

Ezt átrendezve pedig kapjuk a fajlagos szögelfordulást a maximális csavarónyomaték hatására:

$$\vartheta = \frac{M_c^{\max}}{G I_c} = \frac{1,393 \cdot 10^6 \text{ Nmm}}{26000 \frac{\text{N}}{\text{mm}^2} 1,451 \cdot 10^6 \text{ mm}^4} = 3,693 \cdot 10^{-5} \frac{\text{rad}}{\text{mm}}$$

4. Energetikai elvek a mechanikában

4.1. A potenciális energia minimuma elv

Egy rugalmas test potenciális energiáját Π_P -vel jelöljük, és a következőképp számítható általános esetben

$$\Pi_P = U - W_k$$

ahol U a test alakváltozásából származó energia (röviden: alakváltozási energia), illetve W_k a külső erők munkája. Ezeket a következő módon tudjuk kiszámítani:

$$U = U(\vec{u}) = \frac{1}{2} \int_V \underline{\underline{T}}(\vec{u}) \cdot \underline{\underline{A}}(\vec{u}) dV$$

$$W_k = \int_V \vec{q} \cdot \vec{u} dV + \int_{A_p} \vec{p} \cdot \vec{u} dA$$

tehát a potenciális energia az elmozdulásmező ($\vec{u}$) függvénye. Egy rugalmasságtani feladatban ennek az elmozdulásmezőnek a meghatározása a cél, amit a legtöbb esetben nem tudunk meghatározni. Ilyenkor azt a technikát alkalmazzuk, hogy felvesszünk egy próbafüggvényt vagy közelítő függvényt, amit beírunk a potenciális energiába. Ennek a függvénynek bizonyos feltételeket ki kell elégítenie.

4.1. A potenciális energia minimuma elv

Ezt a közelítő függvényt $\vec{u}^*$ -gal jelöljük. Ennek a függvénynek ki kell elégítenie a kinematikai peremfeltételt ($\vec{u} = \vec{u}_0$, $\vec{r} \in A_U$) és folytonosan deriválhatónak kell lennie. Amelyik elmozdulásmező teljesíti ezeket a feltételeket, azt **kinematikailag lehetségesnek** nevezzük. A pontos és a kinematikailag lehetséges elmozdulásmező különbségét is definiáljuk

$$\delta \vec{u} = \vec{u}^* - \vec{u}$$

átrendezve

$$\vec{u}^* = \vec{u} + \delta \vec{u}$$

Ha az összes kinematikailag lehetséges $\vec{u}^*$ vektort behelyettesítjük a potenciális energiába, amelyek között szerepel a feladat pontos megoldása is, akkor a potenciális energia függvénye a pontos megoldásnál eléri a minimumát (**a potenciális energia minimuma elv**)

$$\min \Pi_P(\vec{u}^*) = \Pi_P(\vec{u})$$

A kinematikailag lehetséges elmozdulásmező alapján az alakváltozási tenzort is a következő alakba tudjuk írni

$$\underline{\underline{\mathbf{A}}}^* = \underline{\underline{\mathbf{A}}} + \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}}$$

4.1. A potenciális energia minimuma elv

Ezt az alakváltozási tenzort beírva az anyagtörvénybe:

$$\underline{\underline{\mathbf{T}}}^* = \underline{\underline{\mathbf{C}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{A}}}^*$$

Így fel tudjuk írni a potenciális energiát bármely kinematikailag lehetséges elmozdulásmezővel:

$$\begin{aligned}\Pi_P(\underline{\underline{\mathbf{u}}}) &= \overset{*}{\Pi}_P = \frac{1}{2} \int_V \underline{\underline{\mathbf{T}}}^* \cdot \underline{\underline{\mathbf{A}}}^* dV - \int_V \underline{\underline{\mathbf{q}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{u}}} dV - \int_{A_p} \underline{\underline{\mathbf{p}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{u}}} dA = \\ &= \frac{1}{2} \int_V [(\underline{\underline{\mathbf{A}}} + \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}}) \cdot \underline{\underline{\mathbf{C}}} \cdot (\underline{\underline{\mathbf{A}}} + \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}})] dV - \int_V (\underline{\underline{\mathbf{u}}} + \delta \underline{\underline{\mathbf{u}}}) \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV - \int_{A_p} (\underline{\underline{\mathbf{u}}} + \delta \underline{\underline{\mathbf{u}}}) \cdot \underline{\underline{\mathbf{p}}} dA =\end{aligned}$$

4.1. A potenciális energia minimuma elv

$$\begin{aligned} &= \underbrace{\frac{1}{2} \int_V \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{C}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{A}}} dV - \int_V \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV - \int_{A_p} \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{p}}} dA}_{\Pi_P} + \\ &+ \underbrace{\int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{C}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{A}}} dV - \int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV - \int_{A_p} \delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{p}}} dA}_{\delta \Pi_P} + \\ &\quad + \underbrace{\frac{1}{2} \int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{C}}} \cdot \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} dV}_{\delta^2 \Pi_P} = \\ &= \Pi_P + \delta \Pi_P + \delta^2 \Pi_P = \overset{*}{\Pi}_P \geq \Pi_P \end{aligned}$$

4.1. A potenciális energia minimuma elv

Most írjuk fel az egyensúlyi egyenletet

$$\underline{\underline{\mathbf{T}}} \cdot \nabla + \underline{\underline{\mathbf{q}}} = \underline{\underline{\mathbf{0}}}$$

Ezt az egyenletet szorozzuk meg $\delta \underline{\underline{\mathbf{u}}}$ -val és integráljuk a V térfogaton

$$\int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} \cdot \nabla dV + \int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV = 0$$

Vizsgáljuk meg az első tagban az integrandust

$$\delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} \cdot \nabla = \left(\delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} \right) \cdot \nabla - \left(\delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \circ \nabla \right) \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}}$$

Itt $\delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \circ \nabla = \delta \underline{\underline{\mathbf{U}}} = \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} + \delta \underline{\underline{\Psi}}$, ez alapján

$$\left(\delta \underline{\underline{\mathbf{u}}} \circ \nabla \right) \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} = \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} + \underbrace{\delta \underline{\underline{\Psi}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}}}_0 = \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}}$$

4.1. A potenciális energia minimuma elv

Visszahelyettesítve az eredményeket kapjuk tehát

$$\begin{aligned} & \int_V (\delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}}) \cdot \nabla dV - \int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} dV + \int_V \delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV = \\ & = \int_{A=A_u+A_p} \delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{n}}} dA - \int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} dV + \int_V \delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV = \\ & = \int_{A_p} \delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{p}}} dA - \int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} dV + \int_V \delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV = 0 \end{aligned}$$

Ezt az egyenletet még megszorozzuk -1 -gyel, így

$$\int_V \delta \underline{\underline{\mathbf{A}}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{T}}} dV - \int_V \delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{q}}} dV - \int_{A_p} \delta \underline{\mathbf{u}} \cdot \underline{\underline{\mathbf{p}}} dA = 0$$

Ezt az egyenletet nevezzük **a virtuális munka elvének**. Ha visszaidézzük a potenciális energia első variációját, az egyenlet bal oldala éppen ezt adja ($\delta \Pi_P$)

4.1. A potenciális energia minimuma elv

Tehát a virtuális munka elve alapján a potenciális energia első variációja zérus az egzakt megoldás esetén

$$\delta\Pi_P = 0$$

Ez azt jelenti, hogy a potenciális energiának tényleg szélsőértéke van a feladat egzakt megoldásánál. Azt pedig, hogy minimuma van, a második variáció alapján lehet kimondani, mert az mindig pozitív:

$$\delta^2\Pi_P > 0$$

4.2. A Ritz-módszer

A Ritz-módszer esetében a kinematikailag lehetséges elmozdulásmezőt a következő alakban vesszük fel

$$\vec{u}^* = \sum_{i=1}^n c_i \vec{u}_i^*$$

ahol a $\vec{u}_i^*$ ismert, általunk felvett elmozdulásmező függvények, míg a c_i ismeretlen konstansokat jelöl. Ha ezt az elmozdulásmezőt beírjuk a potenciális energia kifejezésébe, akkor a potenciális energia kizárólag az ismeretlen konstansok függvénye lesz

$$\Pi_P = \Pi_P(c_1, c_2, \dots, c_n)$$

A potenciális energia minimuma elv értelmében az első variációnak el kell tűnnie, vagyis

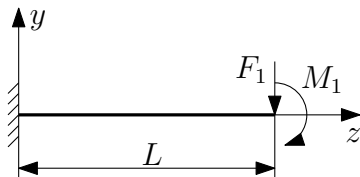
$$\delta \Pi_P = \sum_{i=1}^n \frac{\partial \Pi_P}{\partial c_i} \delta c_i = 0$$

Mivel δc_i tetszőleges lehet, ezért a potenciális energia konstansok szerinti deriváltja kell, hogy eltűnjön, vagyis

$$\frac{\partial \Pi_P}{\partial c_1} = 0, \quad \frac{\partial \Pi_P}{\partial c_2} = 0, \quad \dots \quad \frac{\partial \Pi_P}{\partial c_n} = 0$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.1. Példa: Adott az alábbi ábrán látható hajlított-nyírt tartó és terhelése. Keressük a rúd függőleges elmozdulás függvényét a következő alakban: $v^* = c_1 z^2 + c_2 z^3$. Kinematikailag lehetséges-e az elmozdulásmező? Határozzuk meg az ismeretlen konstansok értékét!

A rúd homogén izotróp anyagból készült, illetve prizmatikus, vagyis $IE = \text{áll.}$
A hajlított-nyírt tartók esetében alkalmazni fogjuk az Euler-Bernoulli rúdelméletet. Ennek az elméletnek a feltevései a következők:

- a rúd középvonala meggörbül, de nem nyúlik meg
- a keresztmetszetek merev lapként fordulnak el
- a keresztmetszetek merőlegesen maradnak a meggörbült középvonalra

Ezeknek a feltevéseknek a következő elmozdulásmező tesz eleget: $u = 0$, $v = v(z)$, $w = -y \frac{dv}{dz} = -yv'$ (az egyszerűbb jelölés kedvéért a továbbiakban $'$ -vel jelöljük a z szerinti deriválást). Tehát egyetlen függvény, az y irányú elmozdulás ismeretében a teljes elmozdulásmező meghatározható. Ezt keressük ebben a példában.

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.1. Példa folytatása: Alkalmazva a kinematikai egyenletet, kapjuk hogy

$$\varepsilon_z = \frac{\partial w}{\partial z} = -yv''$$

Minden más alakváltozási koordináta ebben az esetben zérus lesz. Ezt pedig beírva az egyszerű Hooke-törvénybe (hajlított nyírt tartó esetén ha az anyagtörvénybe beírjuk a fenti alakváltozási koordinátát, az egyszerű Hooke-törvényre jutunk) adódik

$$\sigma_z = E\varepsilon_z = -Eyv''$$

Most írjuk fel a rúd potenciális energiáját. Az alakváltozási energia:

$$\begin{aligned} U &= \frac{1}{2} \int_V \underline{\mathbf{T}} \cdot \underline{\mathbf{A}} dV = \frac{1}{2} \int_V \sigma_z \varepsilon_z dV = \frac{1}{2} \int_V Ey^2 (v'')^2 dV = \frac{E}{2} \int_L \int_A y^2 (v'')^2 dA dz = \\ &= \frac{E}{2} \underbrace{\int_A y^2 dA}_I \int_L (v'')^2 dz = \frac{IE}{2} \int_L (v'')^2 dz \end{aligned}$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.1. Példa folytatása: A külső erők munkája pedig:

$$W_k = -F_1 v(L) + M_1 \psi(L) = -F_1 v(L) - M_1 v'(L)$$

Itt $\psi(z) = -\frac{dv}{dz} = -v'$ (csak Euler-Bernoulli rúdelméletnél) a rúd szögelfordulás függvénye, megmondja, mely keresztmetszet mekkora szöggel fordult el a függőleges helyzethez képest. Tehát ebben a példában a rúd teljes potenciális energiája:

$$\Pi_P = \frac{IE}{2} \int_L (v'')^2 dz - F_1 v(L) - M_1 v'(L)$$

ha a pontos megoldásfüggvényt írjuk be. A mi esetünkben ezt nem ismerjük, helyette felvettünk egy $\check{v}$ függvényt. Először is meg kell állapítanunk, hogy ez az elmozdulásmező kinematikailag lehetséges-e. A potenciális energia kifejezésében az elmozdulás függvény második deriváltja szerepel. A felvett $\check{v}$ közelítő függvény folytonosan deriválható legalább kétszer, így ennek a feltételnek megfelel. Még teljesítenie kell a kinematikai peremfeltételeket is.

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.1. Példa folytatása: Erre a rúdra a következő kinematikai peremfeltételek írhatóak elő:

$$v(0) = 0$$

mivel a $z = 0$ pontban a keresztmetszet nem mozdulhat el függőlegesen a befalazás miatt, illetve

$$v'(0) = 0$$

szintén a befalazás miatt a $z = 0$ helyen a keresztmetszet nem is fordulhat el. A közelítő függvényre, annak első és második deriváltjára is szükségünk lesz, állítsuk ezeket elő.

$$\overset{*}{v} = c_1 z^2 + c_2 z^3, \quad \overset{*'}{v} = 2c_1 z + 3c_2 z^2, \quad \overset{*''}{v} = 2c_1 + 6c_2 z$$

A $\overset{*}{v}$ és a $\overset{*'}{v}$ függvénybe is beírva a $z = 0$ -t teljesülnek a kinematikai peremfeltételek, tehát a felvett közelítő függvény kinematikailag lehetséges. Írjuk be a közelítő függvényt illetve annak megfelelő deriváltját a potenciális energiába:

$$\overset{*}{\Pi}_P = \frac{IE}{2} \int_L \left(\overset{*''}{v} \right)^2 dz - F_1 \overset{*}{v}(L) - M_1 \overset{*'}{v}(L)$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.1. Példa folytatása:

$$\bar{\Pi}_P^* = \frac{IE}{2} \int_0^L (4c_1^2 + 24c_1c_2z + 36c_2^2z^2) dz - F_1 (c_1L^2 + c_2L^3) - M_1 (2c_1L + 3c_2L^2)$$

Végezzük el az integrálást, majd írjuk vissza az eredményt a potenciális energiába

$$\int_0^L (4c_1^2 + 24c_1c_2z + 36c_2^2z^2) dz = \left[4c_1^2z + 24c_1c_2 \frac{z^2}{2} + 36c_2^2 \frac{z^3}{3} \right]_0^L = 4c_1^2L + 12c_1c_2L^2 + 12c_2^2L^3$$

Tehát a potenciális energia a c_1 és c_2 függvényében

$$\bar{\Pi}_P^* = IE (2c_1^2L + 6c_1c_2L^2 + 6c_2^2L^3) - F_1 (c_1L^2 + c_2L^3) - M_1 (2c_1L + 3c_2L^2)$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.1. Példa folytatása: Alkalmazva a Ritz-módszert

$$\left. \begin{aligned} \frac{\partial \Pi_P^*}{\partial c_1} &= 4IELc_1 + 6IEL^2c_2 - F_1L^2 - 2M_1L = 0 \\ \frac{\partial \Pi_P^*}{\partial c_2} &= 6IEL^2c_1 + 12IEL^3c_2 - F_1L^3 - 3M_1L^2 = 0 \end{aligned} \right\}$$

Így tehát kaptunk két egyenletet két ismeretlenre, melyekből a c_1 és c_2 konstansok értéke meghatározható:

$$c_1 = \frac{F_1L + M_1}{2IE}, \quad c_2 = -\frac{F_1}{6IE}$$

Vagyis a közelítő függvény

$$v^*(z) = \frac{F_1L + M_1}{2IE} z^2 - \frac{F_1}{6IE} z^3$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

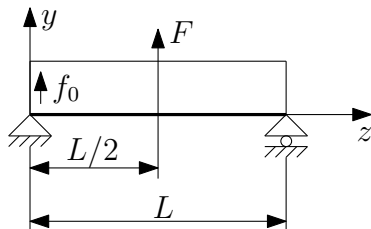
4.3.2. Példa: Adott

az alábbi ábrán látható hajlított-nyírt tartó és terhelése. Keressük a rúd függőleges elmozdulás függvényét a következő alakban:

$v^* = c \sin \frac{\pi}{L} z$. Kinematikailag lehetséges-e az elmozdulásmező? Határozzuk meg az ismeretlen konstans értékét!

A rúd homogén izotróp anyagból készült, illetve prizmatikus ebben az esetben is, vagyis $IE = \text{áll.}$ Most is alkalmazzuk az Euler-Bernoulli rúdelméletet. Először is ellenőrizzük, hogy a felvett közelítő függvény kinematikailag lehetséges-e. A $\sin$ függvény folytonosan deriválható, tehát az egyik feltétel teljesült. Nézzük meg, erre a feladatra milyen peremfeltételi előírások tehetőek. A rúd függőleges elmozdulása mind a csuklónál, mind a görgőnél zérus, ezek a támaszok y irányban nem teszik lehetővé az elmozdulást, vagyis

$$v(0) = v(L) = 0$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.2. Példa folytatása: Írjuk be a $z = 0$ illetve a $z = L$ koordinátákat a $\overset{*}{v}$ függvénybe:

$$\overset{*}{v}(0) = c \sin 0 = 0, \quad \overset{*}{v}(L) = c \sin \frac{\pi}{L} L = 0$$

tehát a kinematikai peremfeltételek is teljesülnek, így a felvett közelítő függvény kinematikailag lehetséges. Írjuk fel most is a rúdra a potenciális energiát. Az alakváltozási energia kifejezése ebben az esetben is ugyanaz, mint az előző példában

$$U = \frac{IE}{2} \int_L \left(\overset{*}{v}'' \right)^2 dz$$

Ugyanakkor a külső erők megváltoztak, így azok munkája is más lesz

$$\overset{*}{W} = -F \overset{*}{v} \left(\frac{L}{2} \right) - \int_0^L f_0 \overset{*}{v} dz$$

Így szükség lesz a közelítő függvény második deriváltjára, melyet az összetett függvények deriválási szabálya alapján kapunk

$$\overset{*}{v}'' = -c \frac{\pi^2}{L^2} \sin \frac{\pi}{L} z$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.2. Példa folytatása: Tehát a teljes potenciális energia

$$\Pi_P^* = \dot{U} + \dot{W} = \frac{IE}{2} \int_0^L c^2 \frac{\pi^4}{L^4} \sin^2 \frac{\pi}{L} z dz - \underbrace{Fc \sin \frac{\pi}{L} \frac{L}{2}}_1 - \int_0^L f_0 c \sin \frac{\pi}{L} z dz$$

Számítsuk ki az első integrált. Ehhez alkalmazzuk a linearizáló formulát, mely szerint

$$\sin^2 x = \frac{1}{2}(1 - \cos 2x) \quad \Rightarrow \quad \sin^2 \frac{\pi}{L} z = \frac{1}{2} \left(1 - \cos \frac{2\pi}{L} z \right)$$

így

$$\int_0^L c^2 \frac{\pi^4}{L^4} \sin^2 \frac{\pi}{L} z dz = c^2 \frac{\pi^4}{L^4} \frac{1}{2} \int_0^L \left(1 - \cos \frac{2\pi}{L} z \right) dz = c^2 \frac{\pi^4}{L^4} \frac{1}{2} \left[z - \frac{L}{2\pi} \sin \frac{2\pi}{L} z \right]_0^L = c^2 \frac{\pi^4}{L^4} \frac{L}{2}$$

4.3. A Ritz-módszer és a potenciális energia minimumának alkalmazása

4.3.2. Példa folytatása: A másik integrál

$$\int_0^L f_0 c \sin \frac{\pi}{L} z dz = f_0 c \left[-\frac{L}{\pi} \cos \frac{\pi}{L} z \right]_0^L = 2f_0 c \frac{L}{\pi}$$

tehát erre a feladatra a Π_P^* mint a c konstans függvénye

$$\Pi_P^* = \frac{IE\pi^4}{4L^3} c^2 - Fc - 2f_0 c \frac{L}{\pi}$$

Ismét alkalmazva a Ritz-módszert és a potenciális energia minimuma elvét

$$\frac{\partial \Pi_P^*}{\partial c} = \frac{IE\pi^4}{2L^3} c - F - 2f_0 \frac{L}{\pi} = 0 \quad \Rightarrow \quad c = \frac{2L^3}{IE\pi^4} \left(F + \frac{2f_0 L}{\pi} \right)$$

Így tehát ennek a feladatnak a közelítő megoldása:

$$v^* = \frac{2L^3}{IE\pi^4} \left(F + \frac{2f_0 L}{\pi} \right) \sin \frac{\pi}{L} z$$